

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ РАНЬОГО ДОРОСЛОГО ВІКУ В КРОСКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ

У статті аналізується визначення цінностей у науковій літературі, мотиваційна основа становлення цінностей особистості та співвідношення понять «цінність» і «ціннісна орієнтація», обґрунтовується авторське визначення поняття «становлення цінностей особистості», а також висвітлюються кроскультурні співвідношення становлення цінностей між українською і румунською та українською й македонською вибірками досліджуваних. Подано результати пояснювального (EFA) та підтверджувального (CFA) факторних аналізів за результатами вимірювання становлення особистісних цінностей цих категорій досліджуваних. Здійснено кроскультурне порівняння особливостей становлення цінностей аксіо-фактору відкритості до змін та аналізуються його результати. Наводяться дані про взаємозв'язок між особистісними цінностями й суб'єктивним благополуччям досліджуваних у кроскультурному розрізі. Теоретичний аналіз провідних наукових підходів обґрунтування цінностей вимагає усвідомлення того, що вони відбивають культурні й соціальні (ідеологічні і політичні) носії суспільства, соціальної групи та особистості, а емпіричне дослідження частково підтвердило гіпотезу про закономірність зв'язку між суб'єктивним благополуччям і цінностями особистості. Цінності конформності та традицій виявилися значуще пов'язаними із задоволеністю життям для македонської групи дорослих, що підтвердило наше очікування про негативне співвіднесення «нездорових» цінностей із суб'єктивним благополуччям. Молоді люди, які в своїх цінностях орієнтовані на володіння речами та їх накопичення, на протизвагу духовним цінностям, виявляються менш задоволеними власним життям. Молодь із досліджених країн, яка володіє сильними і розвиненими «здоровими» цінностями відчуває себе краще в житті, і навпаки, носії «нездорових» цінностей – не задоволені життям і стурбовані.

Ключові слова: цінності, становлення цінностей особистості, пояснювальний факторний аналіз, підтверджувальний факторний аналіз, особистісні цінності, суб'єктивне благополуччя.

Постановка проблеми. Теоретичний аналіз проблеми дослідження становлення цінностей особистості свідчить, що метапсихологічна категорія «цінність» (А. В. Петровський, М. Г. Ярошевський) стає важливим поняттям у психології (Ф. Ю. Василюк), зокрема, в гуманістичній (Г. Оллпорт) і екзистенційній (А. Ленгле) парадигмі. Вона досліджується у філософській і

соціологічній думці, що суттєво впливає на методологічний фундамент зарубіжної та української психологічної науки.

Узагальнення різноманітних позицій мислителів щодо розуміння поняття цінності у філософії й соціології дало змогу виділити три напрямки. Перший, започаткований Платоном, пояснював цінності як об'єктивний феномен, який успадковується або засвоюється суб'єктом у процесі діяльності (практичної, пізнавальної, моральної чи естетичної). Другий, визначений І. Кантом, – це трактування цінностей як суб'єктивного утворення, що має своїм джерелом сукупність інтелектуальних, психологічних, моральних особливостей особистості. Третій, створений В. Віндельбантом, – це розуміння цінностей як суб'єктно-об'єктного феномена, який виявляється тільки у відносинах між суб'єктом і об'єктивним буттям. Кожен із цих напрямків включає по декілька тепер уже класичних та нових підходів, що прагнуть до цілісного, комплексного висвітлення проблем цінностей, аналіз яких широко представлений у монографії Л. Баєвої [1], наукових дослідженнях з аксіології. Систематизація філософських і соціологічних знань про цінності переконливо засвідчила, що вони є екзистенційним феноменом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основна складність психологічного аналізу поняття «цінність» полягає в тому, що відомо понад сто його дефініцій, які чітко не визначені, а також суперечливим є його місце і статус серед інших понять у психології. В межах зарубіжних наукових підходів по-різному трактується поняття «цінність». Так, в екзистенційній психології В. Франкла [6] цінності поряд із сенсом визначаються основними поняттями цієї науки. За позицією вченого, цінністю для людини є те, що її зрушує, скеровує і творить її особистість у всіх вимірах буття (біологічному, психічному і духовному). Кожному виміру відповідає своя група цінностей. Це особистісне утворення має ієрархічну, багаторівневу і концентричну структуру. За А. Ленгле [2; 3], цінності – це результат чуттєвого сприйняття впливу чогось або когось на життя суб'єкта. Специфіка сприйняття цінностей, на думку вченого, полягає в тому, що їх можна тільки переживати. В межах гуманістичної психології А. Маслоу [5] було застосовано поняття «філософія цінностей», основою якого є вільний вибір. Останнє означає те, що людина здійснює відповідальний вибір чогось, що й стає її цінністю. Отже, щоб визначити цінності здорової особистості, важливо виокремити їх ієрархію на підставі вільного вибору. Г. Мюрреєм [7] було конкретизовано цілий ряд цінностей: гарне фізичне самопочуття, володіння власністю, авторитет як спроможність ухвалювати рішення, афілфация (почуття міжособистісного зв'язку), розуміння (фактів і теорій), краса (мистецтво), ідеологія (філософія, релігія). Приймаючи їх, людина може поводитися по-різному – відкидати, здобувати, створювати й перетворювати, захищати або уникати. В гуманістичній психології, зорієнтованій на ціннісне ставлення до людини, основним предметом виступають: вищі цінності, самоактуалізація особистості, творчість, любов,

свобода, відповідальність, автономія, психічне здоров'я, міжособистісні стосунки.

Для біхевіористів цінність – це міра інтенсивності чи енергії, з якою особистість оволодіває об'єктом, щоб заспокоїти власні потяги та задовільнити власні потреби. Е. Толмен для характеристики сили й спрямованості реакцій людини використовував цінність, визначаючи її як привабливість цільового об'єкта, який одночасно є потребою, що й стимулює її поведінку. У теорії соціального научіння Дж. Роттер [11] застосовував термін «цінність підкріплення», за яким людина надає перевагу одному підкріпленню над іншим (при рівній імовірності їх отримання), коли одне із підкріплень стає для неї суб'єктивно ціннішим. Різні люди цінують і надають перевагу різним підкріпленням. Одні цінують більше повагу, інші – матеріальний добробут, ще інші бояться покарання. Такі цінності будуються на власному досвіді і з часом можуть змінюватися. Поведінка людини разом з «цінністю підкріплення» визначається й «цінністю потреби» – її мотиваційною основою. Очікувана цінність підкріплення завжди залежить від суб'єктивної оцінки зовнішньої соціальної ситуації. Розглядаючи цінності як властивості об'єктів, М. Рокіч [8] надавав значущості включенню цінностей у ланцюг стимул-реакції, беручи за основу біхевіоральні положення. На думку вченого, цінність – це стійка віра в те, що певний спосіб поведінки, або кінцеві цілі існування особистісно чи соціально важливіші за інші. Система цінностей, на думку вченого, являє собою стійку організацію вірувань людини відносно кращих способів поведінки, або ж існування впродовж континууму відносної важливості. При цьому М. Рокіч доводив, що стійкі цінності – це такі, які є близькими й зрозумілими особистості і, якщо вони є абсолютно стійкими, то індивідуальні зміни неможливі.

Особливої значущості надає цінностям когнітивна психологія. Втім, для неї спосіб їх зв'язку важливіший, ніж самі цінності та їх внутрішня сутність. У межах структуралізму вчені (Ж. Піаже, Л. Кольберг) пов'язують цінності з інтелектуальним і моральним розвитком. Індивідуальні цінності визначені вченими як цілісна система когнітивних утворень людини, що закріплює підпорядковану її особистісній логіці сукупність прийнятих нею переконань, ідеалів, заборон. Цінності розглядалися деякими теоретиками (К. Клакхон, Г. Хофшted) як критерії суджень про те, що є бажаним і впливає на вибір як засобів, так і цілей серед доступних альтернатив.

Звертають на себе увагу наукові уявлення радянських психологів щодо змістового навантаження феномена цінність-мотив. На думку Б. Ананьєва, цінності – це глибокі переживання та ставлення, які залишають певний слід у житті людини. С. Рубінштейн під цінностями розумів значущість для людини чогось у світі. З точки зору Б. Зейгарник і Б. Братуся, цінність – це усвідомлений і прийнятий людиною загальний сенс її життя. Д. Леонтьєвим було класифіковано три взаємоперехідні форми існування цінностей: 1) суспільні ідеали як узагальнення суспільних уявлень про досконалість у різних сферах життя; 2) «предметні» цінності та ідеали, які втілюються в діях та витворах

людей; 3) моральні цінності як мотиваційні структури («моделі належного») особистості, які спонукають її до реалізації суспільно цінних ідеалів.

Сучасні вітчизняні вчені підкреслюють, що визнання цінностей іманентними регуляторами діяльності людей не заперечує існування у них свідомих переконань, які не збігаються з першими за змістом та психологічною природою. У цьому зв'язку внутрішні цінності людини в певних життєвих ситуаціях можуть бути не реалізовані із-за соціально-психологічних труднощів та перешкод. Проте, якщо певні цінності значущі для особистості, то вони стають стійкою мотиваційною основою її діяльності. *Особистісні цінності у психології виховання є усвідомленими смисловими утвореннями людини.*

Огляд визначень цінностей свідчить про те, що вони можуть бути розглянуті одночасно і як елементи когнітивної сфери особистості, і як елементи її афективної сфери, а узагальнення наявних у зарубіжній і вітчизняній психології поглядів з цієї проблеми свідчить, що їх розуміння залишається неоднозначним з різним тлумаченням досліджуваного феномена. Виходячи з цього, нами виокремлено суб'єктивні і об'єктивні трактування вчених, що характеризують розуміння психологічної сутності поняття «цінності». Відповідно до суб'єктивного трактування (Е. Толмен, Дж. Роттер) цінності залежать від мотивів – інтересів та переживань людини, доказом чого виступає зміна значущості для неї певної цінності слідом за збільшенням або зменшенням інтенсивності цих мотивів. Представники (А. Маслоу, Г. Мюррей) об'єктивних теорій цінностей наполягають на їх незалежності від інтересів чи переживань людини і вказують на соціальні, предметні носії цінностей. Виходячи з вище означеного, цінність не може бути тільки об'єктивною чи суб'єктивною. Вона завжди співвідноситься з людиною, що робить її певною мірою суб'єктивною, і водночас на підставі «предметного підкріплення» вона є об'єктивною. Загалом, спираючись на погляди Дж. Вайлда та Ш. Шварца, цінності мають суб'єктивно-об'єктивну природу. У ході кроскультурного дослідження було виявлено певні відмінності у формуванні цінностей представників різних культурних просторів. Так, дослідження цінностей у США і Канаді було проведено М. Рокічем, в Австралії Н. Фезером та в Ізраїлі І. Рімом, результати яких показали, що цінності структуруються залежно від соціальних впливів (специфічних умов життя людини в певній країні) та психологічних чинників (індивідуально-своєрідних властивостей особистості).

Цінності традиційно продовжують вивчатися шляхом використання опитувальника Опитувальник цінностей особистості PVQ [12, р. 19–45], який базується на теорії цінностей Ш.Шварца [13, р. 230–255]. PVQ часто використовується для порівняння окремих осіб та груп, а в даному дослідженні застосовується для вивчення цінностей особистості раннього дорослого віку в українському, румунському та македонському культурних контекстах. Проте для того, щоб бути дійсними в різних культурних групах, анкети повинні вимірювати однакові конструкції з однаковою теоретичною структурою між

групами. В іншому випадку, факторна структура повинна бути ідентичною в різних групах [15, р. 4–70].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Аналіз наукової літератури дозволив стверджувати, що в психологічній науці ціннісна сфера особистості вивчається послідовно. Проте становлення цінностей як базис особистісного і професійного розвитку людини в кроскультурному контексті потребує ще більш досконалого дослідження у вітчизняній психології. Вимагає також пильної уваги психологів становлення цінностей особистості раннього дорослого віку в соціокультурному просторі, а також фактори і механізми їх становлення, емпіричне виявлення аксіопсихологічних умов розвитку цінностей у соціальному, родинному, професійному, університетському просторі особистості періоду ранньої дорослості. Отже, соціальна і психологічна значущість зазначеної проблематики у сучасній психологічній теорії і практиці зумовили вибір теми про методологію дослідження цінностей особистості й психології їх становлення та емпіричне вивчення цінностей особистості раннього дорослого віку в кроскультурному контексті. Не дивлячись на розглянуті вище підходи до вивчення цінностей залишається невирішеним остаточно питання про методологічні засади емпіричного вивчення цінностей особистості в українській кроскультурній психології.

У нашому дослідженні ми дотримуємося наукових положень Ш.Шварца [14], модель цінностей якого визнана європейським співтовариством психологів найкращою. Слідом за вченим ми приймаємо дефініцію цінностей як керівних принципів широкого спектру мотивів, що впливають на ставлення, погляди і дії людей. Учений також виокремив універсальні цінності, здійснивши їх класифікацію та типологію у відповідності до мотиваційних цілей людини. Вищевизначені положення були перевірені вченим у ході кроскультурного дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті виступає аналіз визначення цінностей та їх мотиваційної основи у науковій літературі, обґрунтування поняття «становлення цінностей особистості», висвітлення кроскультурних співвідношень становлення цінностей між українською і польською, українською і румунською та українською й македонською вибірками досліджуваних, а також кроскультурне порівняння особливостей становлення цінностей відкритості до змін та аналіз його результатів; з'ясування взаємозв'язку між особистісними цінностями й суб'єктивним благополуччям досліджуваних у кроскультурному розрізі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз співвідношення понять «цінність» і «ціннісні орієнтації» дозволив зняти питання щодо їх ототожнення. Виявлені характеристики цих понять дають підстави для уточнення поняття «цінності», в якому переважають як предметні (явища, ситуації, предмети), так і психологічні (ідеї, цілі, ідеали, переживання, нормативи) носії. За нашим розумінням, ціннісні орієнтації – це психологічні засоби диференціації особистістю об'єктів навколишньої дійсності та

визначення серед них суб'єктивно значущих у порівнянні із загальнолюдськими цінностями. Змістове навантаження цих понять дає підстави для формулювання власного визначення поняття «цінності» як складного феномена, що відображає соціокультурні трансгресії між суспільством, соціокультурними групами в ньому та особистістю. Людина, мотивована самостійно обраними цінностями, саморозвивається в напрямку їх становлення задля благополуччя, формування життєвої позиції та характеру за певною моделлю добра чи зла.

Вивчаючи процес становлення цінностей дорослої особистості, важливо поставити акцент на розумінні термінів «становлення» та «розвиток». Як відомо, у вітчизняній літературі минулого століття поняття «становлення» вживалося в контексті поняття «розвиток» і зазвичай ототожнювалося з останнім. Водночас сучасна психологічна наука пропонує термінологію, в якій великий тезаурус понять до категорії «розвиток», серед яких чільне місце займає термін «становлення». Нами обґрунтовується сутність та співвідношення зазначених понять. Під останнім розуміється спонтанна мінливість речей і явищ, їх неперервний перехід (трансгресія), перетворення в інші. Це поняття виступає як «перша істина» (Г. Гегель). Таким чином, становлення – це перехід можливості в дійсність у процесі розвитку. Головна його риса полягає в тому, що існування явища вже почалося, але ще не набуло завершеної форми. Воно виступає як процес зародження можливостей і перетворення однієї з них у дійсність. Виходячи з цього, становлення цінностей особистості означає неперервний перехід, перетворення тих цінностей, які набувають у свідомості дорослої особистості осмисленого рівня і продовжують інтегруватися до її ціннісної системи на рівні самосвідомості. Водночас цінності реконструюються, набуваючи значущості для людини, ієрархізуються, охоплюючи нові смисли, й структурують по-новому життєвий простір людини.

Аналіз цінностей не обмежується теоретичними висновками, а вимагає розгляду їх становлення у віковому розрізі в різних культурних просторах. Враховуючи здобутки світових досліджень цінностей, на часі завдання виявлення закономірностей у становленні цінностей дорослих представників різних культурних просторів із постсоціалістичним минулим.

Реалізація завдань емпіричної частини роботи здійснювалася шляхом залучення наступних методик та шкал: «Опитувальник цінностей особистості» (PVQ-40), (авт. Ш. Шварц та ін., 2001; україномовна версія адапт. – Л.Романюк, 2009, модиф. Л.Романюк, Ю.Гарасімчук, 2012); опитувальник «Списки цінностей» (SVS-57), (авт. Ш.Шварц, 1992, адапт. – Л.Романюк, 2007) [9; 5, 333-341]; «Шкали задоволеності життям» (SWLS-5) (авт. Е. Дієнер та ін., 1985, адапт. – Л. Романюк, 2007, модиф. Л. Романюк, О. Спасовскі, 2013) [10].

У ході емпіричного дослідження була виявлена психологічна закономірність ціннісного фактору відкритості до змін у становленні цінностей особистості раннього дорослого віку (за даними української та румунської вибірок), що відображена в таблиці 1. Якісні та кількісні результати визначили

дві окремі моделі, що були відповідно протестовані на румунських та українських студентах, які статистично підтверджені для обох вибірок.

Таблиця 1

Тест SEM-моделі ціннісного фактору відкритості до змін у румунських та українських досліджуваних

	χ^2	df	P	CFI	RMSEA
Румунська вибірка n=193	26.03	14	.026	.939	.069
Українська вибірка n=230	25.91	13	.017	.929	.071

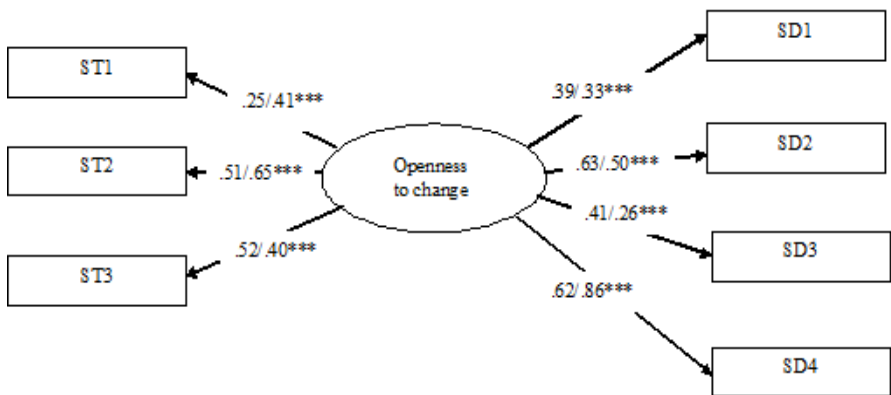
Примітка. Умовні позначення: χ^2 = хі-квадрат; df = число ступенів свободи; RMSEA = середньоквадратична похибка наближення; CFI = порівняльний індекс Fit; SEM – метод структурного моделювання

Як видно з табл. 1, обидві вибірки показали високі факторні навантаження. Модель CFA (конфірматорного факторного аналізу) оцінювалася за методом SEM, розробленим С. Райт, Т. Хавелмо, Х. Самон, була проаналізована за даними румунської та української вибірки окремо. Критерій хі-квадрат (χ^2) за обома вибірками дозволив статистично оцінити гіпотезу про ціннісний фактор відкритості до змін, який узагальнено охоплює цінності самостійності (свобода, креативність, самодостатність, вибір власних цілей, допитливість) й цінності стимуляції (новизна і враження, мінливість життя, сміливість і ризик) як основу аксіологічного розвитку особистостей, які перебувають у різному культурному просторі. Водночас вибіркового розподілу статистичного тесту (χ^2) з відповідним числом ступенів свободи (df=13 для української і df=14 для румунської вибірки) вказав на те, що нульова гіпотеза вірна. За рівнем значущості (p=0.017 для української і p=0.026 для румунської вибірки) підтверджується те, що гіпотеза підтримується результатами експерименту. Порівняльний індекс fit (CFI) вказав на відповідність загальної моделі нульовій гіпотезі шляхом вивчення розбіжностей між даними ціннісного фактору відкритості до змін за обома вибірками і їх передбачуваними моделями. Значення CFI (для української 0.939 і румунської – 0.939) в діапазоні від 0 до 1 вказують також на відповідність гіпотези і моделі. Проінтерпретовані показники моделі підтверджують наявність психологічної закономірності ціннісного фактору відкритості до змін у його синергії з соціокультурним (румунським – 0,069 і українським – 0,071), зокрема, університетським простором становлення цінностей особистості віку ранньої дорослості.

Об'єднання самостійності і стимуляції та факторні навантаження в обох групах були всі статистично значущими (рис. 1).

Крім того, ми застосували мультіваріативний аналіз коваріацій (MANCOVA) з вибірками досліджуваних (2 параметри) як незалежними змінними та фактор цінностей відкритості до змін (самостійність і стимуляція)

як залежними змінними. При цьому фактори статі і віку виступили як коваріати. Цей аналіз дав можливість виявити за двома вибірками статистично значущий ефект щодо становлення цінностей самостійності та стимуляції.

Примітка. Умовні позначення: (зліва направо від похилої) перший параметр – це коефіцієнт української, другий – коефіцієнт румунської вибірки. Openness to change = фактор цінностей відкритості до змін; SD = цінності самостійності; ST = цінності стимуляції. Коефіцієнт достовірності $p < 0.001$.

Рис. 1. Моделювання достовірних статистичних даних становлення цінностей відкритості до змін у досліджуваних румунської та української вибірок

Показово, що в українській вибірці студентської молоді спостерігається значне зростання цінностей самостійності ($M = 4,62$, $SD = 0,66$) та трохи менше за показниками стимуляції ($M = 3,99$, $SD = 0,88$) порівняно з румунською, – де самостійність ($M = 1,69$, $SD = 0,47$) має значно нижчі показники, тоді як показники стимуляції ($M = 2,23$, $SD = 0,82$) більш наближені у представників досліджуваних культурних просторів. Фактично зазначені дані свідчать про специфічність соціокультурного простору в Україні, де молодь виявляє соціальну і громадянську активність, активно здійснює вільні вибори, самостійно ухвалює рішення, творчо вирішує проблемні ситуації, сміливо долає непередбачувані складні й екстремальні ситуації й прагне до набуття знань про себе і свою країну. Така специфіка становлення цінностей особистості зумовлена модернізаційними процесами в цілому й використанням інноваційних технологій у навчально-виховному процесі в університетському просторі.

Отже, результати дослідження свідчать про те, що українські, а не румунські студенти можуть «піддаватися» соціокультурному контексту, який є більш сприятливим для засвоєння цінностей, пов'язаних з фактором відкритості для змін. Оскільки в останні десятиліття активізуються прояви громадянської

позиції українського народу, наприклад, Помаранчева революція та прагнення українців до Європейського Союзу (події Євромайдану), то можна припустити, що ці процеси суттєво впливають на їх свідомість. Можна стверджувати, що висока динаміка становлення цінностей українців пояснюється інтенсивним розвитком соціальних та культурних цінностей. Таким чином, українське студентство перебуває у такому соціальному просторі, який більшою мірою стимулює їх відкритість для змін, ніж румунське. Україна, порівняно з Румунією, характеризується високою політичною напруженістю людей, їх громадянською активністю та неперервним прагненням до незалежності.

У цілому результати емпіричного дослідження засвідчили дієвість однофакторної моделі цінностей відкритості до змін у кроскультурних вибірках, виявивши високий рівень становлення цінностей самостійності та цінностей стимуляції як основних аспектів становлення аксіосфери студентської молоді та визначили психологічну закономірність ціннісного фактору відкритості до змін у розвитку особистості раннього дорослого віку.

За методикою дослідження цінностей (PVQ, Ш.Шварца) були вивчені цінності македонських і українських студентів. Констатовано істотну відмінність (згідно з їх культурним фактором) за всіма типами цінностей. Зокрема, українці оцінили вище, ніж македонці, такі цінності: самостійність ($F(1,424) = 1167.65, p < .001$), стимуляцію ($F(1,424) = 152.58, p < .001$), досягнення ($F(1,424) = 312.49, p < .001$), безпека ($F(1,424) = 304.30, p < .001$), конформність ($F(1,424) = 201.49, p < .001$), традиції ($F(1,424) = 16.73, p < .001$), доброзичливість ($F(1,424) = 639.10, p < .001$), універсалізм ($F(1,424) = 596.75, p < .001$). Таке оцінювання показало, що українська молодь спрямована на підтримання і самостійний вибір таких цінностей, які сприятимуть особистісним і професійним досягненням, забезпечать можливість бути конформними в будь-якому культурному просторі, їх безпеку і захищеність у життєвій перспективі, єдність зі своїм народом і національними традиціями, розвиток тенденцій свободи та толерантного ставлення до довкілля. Закономірним є той факт, що вище визначені цінності українських студентів є менш доступними і реалізованими для них в сучасних соціальних умовах життя. Тоді як македонці оцінили вище, ніж українці, тільки владу – $F(1,424) = 13,01, p < .001$. Певно, що умови життя македонців у складі колишньої Югославії активізували завдяки родинному простору вибір цінності влади.

На основі методики визначення суб'єктивного благополуччя SWL Е. Дьенера у вибірках досліджуваних (македонці – $M = 4.82$; українці – $M = 4.69$) не було виявлено розбіжностей у задоволеності життям – суб'єктивному благополуччі. Для українців, як засвідчують статистичні дані, характерна перспектива реалізації цінностей. При цьому доміняючою виступає «атрактор цілі», який спрямовує студентів на реалізацію вище зазначеного ряду цінностей у майбутньому життєвому просторі. А також варто враховувати ментальність українців, яким властиве суб'єктивне благополуччя на підставі реалізації буттєвих цінностей. На відміну від українців у македонців цілий ряд цінностей (безпека, конформність, доброзичливість, традиції та ін.) є реалізованим. Для

цих досліджуваних змінні форми соціального життєіснування викристалізували новий ієрархічний ряд у їх ціннісній сфері, що також визначило їх суб'єктивне благополуччя. На підставі кореляційного аналізу визначені взаємозв'язки між цінностями і суб'єктивним благополуччям у досліджуваних македонців та українців (табл. 2).

Таблиця 2

Коефіцієнти кореляції між цінностями і суб'єктивним благополуччям досліджуваних македонської та української вибірки

Цінності	Македонці n=234		Українці n=230	
	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>R</i>	<i>p</i>
Самостійність	-.076	n.s.	.015	n.s.
Стимуляція	-.084	n.s.	.038	n.s.
Досягнення	-.091	n.s.	.019	n.s.
Влада	.13	.05	.037	n.s.
Безпека	-.214	.001	-.114	n.s.
Конформність	-.40	.001	-.056	n.s.
Доброчливість	-.32	.001	.046	n.s.
Універсалізм	-.24	.001	.048	n.s.
Традиції	-.36	.001	-.048	n.s.

Примітка. Умовні позначення: значуща кореляція цінностей і задоволеності життям при $p < .05$ і $p < .001$. n.s. = не значуща

Як видно з табл. 2, у досліджуваних македонських студентів є взаємозв'язок між суб'єктивним благополуччям і цінностями конформності (безпека та конформність) та самоперевершення (доброчливість, універсалізм і традиція). Достовірних кореляцій між змінними у досліджуваних українських студентів не виявлено, що підтверджує відсутність взаємозв'язку між ними і, відповідно, вказує на те, що досягнення цінностей-цілей не завжди може корелювати з суб'єктивним благополуччям особистості ранньої дорослості. Отримані результати спрямовують національну освіту на розробку і впровадження інноваційних програм становлення цінностей молоді з метою розширення її можливостей у конструюванні життєздатного соціокультурного простору, що актуалізувало б суб'єктивне благополуччя дорослої особистості. Дані результати частково підтверджують наші очікування щодо взаємовідношень «здорових» (самостійності, доброчливості, універсалізму, стимуляції і досягнення) і «нездорових» (конформності, безпеки, влади і традицій) цінностей і суб'єктивного благополуччя.

Висновки. Отже, теоретичний аналіз провідних наукових підходів обґрунтування цінностей вимагає усвідомлення того, що вони відбивають культурні й соціальні (ідеологічні і політичні) носії суспільства, соціальної групи та особистості, а емпіричне дослідження частково підтвердило гіпотезу про закономірність зв'язку між суб'єктивним благополуччям і цінностями особистості. Цінності конформності та традицій виявилися значуще

пов'язаними із задоволеністю життям для македонської групи дорослих, що підтвердило наше очікування про негативне співвіднесення «нездорових» цінностей із суб'єктивним благополуччям. Молоді люди, які в своїх цінностях орієнтовані на володіння речами та їх накопичення, на протигагу духовним цінностям, виявляються менш задоволеними власним життям. Молодь із досліджених країн, яка володіє сильними і розвиненими «здоровими» цінностями відчуває себе краще в житті, і навпаки, носії «нездорових» цінностей – не задоволені життям і стурбовані.

Проведене теоретичне та емпіричне дослідження дозволило виявити кількісно-якісні показники становлення цінностей особистості віку ранньої дорослості у різних культурних просторах, визначити роль фактору відкритості до змін у становленні цінностей, прослідкувати зв'язок становлення цінностей із суб'єктивним благополуччям. Це вимагає виокремлення соціально-психологічних факторів і механізмів становлення цінностей особистості у ранньому дорослому віці, про що йтиметься в наступних публікаціях.

Перспективу наукового пошуку вбачаємо в подальшому розкритті психологічних засад ціннісного становлення особистості з урахуванням її благополуччя й психічного здоров'я в кризовому суспільстві.

Література

1. Баева Л. В. Ценности изменяющегося мира: Экзистенциальная аксиология истории : монография / Л. В.Баева. – Астрахань, 2004.
2. Лэнгле А. Жизнь, наполненная смыслом. – М.: Генезис, 2003.
3. Лэнгле А. Введение в экзистенциально-аналитическую теорию эмоций: прикосновение к ценности // Вопросы психологии. - 2004.
4. Маслоу Абрагам Г. Мотивация и личность / Пер. с англ. Татлыбаевой А.М. / Абрагам Г. Маслоу. – СПб. : Евразия, 2001. – 478 с.
5. Романюк Л.В. Становлення цінностей особистості: психологічний аспект. Кам'янець-Подільський: Вид-во і друк ПП Мошинський В.С. – 2013. – С. 386.
6. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
7. Murray Henry A. Explorations in Personality / Henry A. Murray et al. – New York : Oxford University Press. – 1938. Murray, Henry A. and Clyde Kluckhohn. (1953) Personality in Nature, Society, and Culture. New York: Knopf
8. Rokeach M. The nature of human values / M. Rokeach. – New York : Free Press, 1973. – 438 p.
9. Romanyuk L. A problem of method in research of values: instruments, technologies, perspectives // The Collection of scientific works psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv. Problems of empirical researches in Psychology, 3. – 2009, p. 69–75.
10. Romanyuk L. Interplay between subjective well-being and personality values' becoming / L.Romanyuk, R.Dimitrova, O.Spasovski // Caucasus Journal of Social Sciences. – 2014. – Volume 7. – Issue 1. – P. 177-179.

11. Rotter B. Julian. Social learning and clinical psychology. Edition, reprint. Publisher, Johnson Reprint Corporation, 1954. - 466 p. Original from, the University of Michigan. Digitized, Aug 8. - 2008.
12. Schwartz S.H. Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values? // Journal of Social Issues, 50. - 1994. - №4. - P. 19–45.
13. Schwartz S.H., Boehnke K. Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis // Journal of Research in Personality 38. - 2001. - №3.
14. Schwartz S. H. Universalism values and the inclusiveness of our moral universe / S. H. Schwartz // Journal of Cross-Cultural Psychology. – 2007. – № 38 (6). – P. 711-728.
15. Vandenberg R.J., Lance C.E. A review and synthesis of the measurement invariance literature: Suggestions, practices, and recommendations for organizational research // Organizational Research Methods. - 2000. - №3.

Транслітерація

1. Baeva, L. V. (2004) Tsennosty yzmeniaiushchehosia myra: Ėkzystentsyalnaia aksyolohyia ystoryy : monohrfyia [Values of a changing world: the existential axiology of history: a monograph]. – Astrakhan (rus).
2. Lənhle, A. Zhyzn, napolnennaia smislom [A life full of meaning]. – M.: Henezys (rus.).
3. Lənhle, A. (2004) Vvedenye v ekzystentsyalno-analytycheskuiu teoriyu emotsyi: prykosnovenye k tsennosty [Introduction to the Existential Analytical Theory of Emotions: Touching Value] // Voprosi psykhohohyy (rus.).
4. Maslou Abraham, H. (2001) Motyvatsyia y lychnost [Motivation and personality] / Per. s anhl. Tatlibaevoi A.M. / Abraham H. Maslou – Spb. : Evraziia (rus.).
5. Romanyuk L.V. (2013) Stanovlennia tsinnostei osobystosti: psykhohohichniy aspekt [Personality values becoming: psychological aspect]. Kam'ianets-Podilskyi: Vyd-vo i druk PP Moshynskiy V.C. — P. 333-341.
6. Frankl, V. (1990) Chelovek v poyskakh smisla [Man in search of meaning] – M. : Prohress. – 368 s.
7. Murray Henry, A. (1953) Explorations in Personality / Henry A. Murray et al. – New York : Oxford University Press. – 1938. Murray, Henry A. and Clyde Kluckhohn. Personality in Nature, Society, and Culture. New York: Knopf
8. Rokeach, M. (1973) The nature of human values. – New York : Free Press, 438 p.
9. Romanyuk L. (2009) A problem of method in research of values: instruments, technologies, perspectives // The Collection of scientific works psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv. Problems of empirical researches in Psychology, 3, p. 69–75.
10. Romanyuk, L., Dimitrova, R., Spasovski, O. (2014) Interplay between subjective well-being and personality values' becoming // Caucasus Journal of Social Sciences. – Volume 7. – Issue 1. – P. 177-179.

11. Rotter, B. Julian. (2008) Social learning and clinical psychology. Edition, reprint. Publisher, Johnson Reprint Corporation, 1954. 466 p. Original from, the University of Michigan. Digitized, Aug 8.

12. Schwartz, S.H. (1994) Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values? In: Journal of Social Issues, 50 No 4, p. 19–45.

13. Schwartz, S.H., Boehnke, K. (2001) Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis. In: Journal of Research in Personality 38, No. 3.

14. Schwartz, S. H. (2007) Universalism values and the inclusiveness of our moral universe // Journal of Cross-Cultural Psychology. – № 38 (6). – P. 711-728.

15. Vandenberg, R.J., Lance, C.E. (2000) A review and synthesis of the measurement invariance literature: Suggestions, practices, and recommendations for organizational research. In: Organizational Research Methods, 3.

Романюк Л.В.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ЭМПИРИЧЕСКОЕ ИЗУЧЕНИЕ ЦЕННОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ РАННЕГО ВЗРОСЛОГО ВОЗРАСТА В КРОСС-КУЛЬТУРНОМ КОНТЕКСТЕ

В статье анализируется определение ценностей в научной литературе, мотивационная основа становления ценностей личности и соотношение понятий «ценность» и «ценностная ориентация», обосновывается авторское определение понятия «становление ценностей личности», а также освещаются кросс-культурные соотношения становления ценностей между украинским и румынским, украинским и македонской выборками испытуемых. Представлены результаты пояснительного (EFA) и подтверждающего (CFA) факторных анализов по результатам измерения становления личностных ценностей этих категорий испытуемых. Осуществлен кросс-культурное сравнение особенностей становления ценностей аксио-фактора открытости к изменениям и анализируются его результаты. Приводятся данные о взаимосвязи между личностными ценностями и субъективным благополучием исследуемых в кросс-культурном разрезе. Теоретический анализ ведущих научных подходов обоснования ценностей требует осознание того, что они отражают культурные и социальные (идеологические и политические) носители общества, социальной группы и личности, а эмпирическое исследование частично подтвердило гипотезу о закономерности связи между субъективным благополучием и ценностями личности. Ценности конформности и традиций оказались значимо связанными с удовлетворенностью жизнью для македонской группы взрослых, подтвердилось наше ожидание о негативном соотношении «нездоровых» ценностей с субъективным благополучием. Молодые люди, которые в своих ценностях ориентированы на владение вещами и их накопления, в противовес духовным ценностям, оказываются менее удовлетворенными жизнью. Молодежь из исследованных стран, которая обладает сильными и развитыми «здоровыми»

ценностями чувствует себя лучше в жизни, и наоборот, носители «нездоровых» ценностей – не удовлетворены жизнью и обеспокоены.

Ключевые слова: ценности, становление ценностей личности, поясняющий факторный анализ, подтверждающий факторный анализ, личностные ценности, субъективное благополучие.

Romanyuk L.

METHODOLOGICAL BASICS AND EMPIRICAL STUDY OF THE PERSONALITY VALUES DURING EARLY ADULTHOOD IN A CROSS-CULTURAL CONTEXT

The article analyzes the definition of values in the scientific literature, the motivational basis of the personality values' becoming and the relationship between the concepts of "value" and "value orientation", is justified by the author's definition of "personality values' becoming" and highlights cross-cultural aspects of values' becoming between Ukrainian and Romanian and Ukrainian and Macedonian samples of subjects. The results of explanatory (EFA) and confirmatory (CFA) Factor analysis by measuring the personality values' becoming above mentioned categories studied. A cross-cultural comparison of the peculiarities of the formation of the values of the openness to changes' axio-factor and its results are analyzed. The data on the relationship between personality values and subjective well-being is researched in cross-cultural context. The theoretical analysis of the leading scientific approaches to the justification of values requires awareness of the fact that they reflect the cultural and social (ideological and political) bearers of society, social group and personality, and the empirical study partly confirms the hypothesis about the regularity of the connection between subjective well-being and the values of the individual. The values of conformance and traditions proved to be significantly related to the satisfaction of life for the Macedonian group of adults, which confirmed our expectation of a negative correlation of "unhealthy" values with subjective well-being. Young people who, in their values, are focused on the possession of possessions and their accumulation, as opposed to spiritual values, are less satisfied with their own lives. Young people from the countries studied, who have strong and developed "healthy" values, feel better in their lives, and vice versa, carriers of "unhealthy" values - not satisfied with their lives and worried.

Key words: values, personal values becoming, explanatory factor analysis, confirmatory factor analysis, personality values, subjective well-being

Романюк Людмила Василівна – доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології Львівського державного університету внутрішніх справ.